

Öröktűz

„Nem a tömegeknek írok; munkámat a gondolkodó olvasónak nyújtom át, akiből bizonyára egyre kevesebb lesz ezen a földön. Úgy fog érezni, ahogyan én éreztem, vagy ahogy egy lakatlan szigeten érez egy hajótörött, akinek egy korábbi szenvedőtárs előtűnő nyomai jóval nagyobb vigaszt nyújtanak, mint az összes kakadu és majom a fákon.”

Arthur Schopenhauer

1.

„Tanítóim nem voltak, nem volt tanítókra szükségem, mert éltem, s mert nagyon éreztem az életet. Éreztem, akartam, teljes egészében, hatványán, ezért a nagy, féktelen életakarásért vizsgálnak most fejcsóválva az orvosaim.” Ha hihetünk Ady Endrének, akkor megállapíthatjuk, hogy tanítókra annak van szüksége, aki nem él, aki nem érzi, és nem akarja eléggé az életet. Hogy nem mindenki él, aki él, az nyilvánvaló. Mindenki ismer élőhalottakat (még maguk az élőhalottak is), akiken nem lehet segíteni, mert hiába a legjobb akarat, a megváltási hevület, a segítő kezek csak lapátolják bele az életenergiát egy fekete lyukba, amely ettől csak még reménytelenebbre húzódik.

Most is előttem a szuggesztív jelenet: a *Werckmeister harmóniák*ban Eszter úr belenéz a hatalmas, kitömött bálna szemébe, és valami ilyesmit sóhajt: „Milyen boldogan elakadtam volna az evolúciónak ezen a fokán!” Egyik bálna éppen olyan derék, mint a másik. Nem lehet kérdés, hogy egy bálna igazán él-e vagy sem, hiszen elég nehéz elképzelni egy olyan cetet, amely ne valószínűsítené meg önmagát, az ő sorsuk tehát maradéktalanul betöltött. Egytől-egyig boldogok, amíg nem jön a bálnavadász hajó.

De térjünk vissza irodalmi bálnánkhoz. Ha Ady nyomán azt szeretnénk kikutatni, hogy mit jelent akarni az életet, hogy tehát mi az akarat, és ennek mi köze tanítóinkhoz, mestereinkhez, két út áll előttünk. Az egyik út a filozófusé. Ha ezt választjuk, Adyról rögtön Arisztotelész jut eszünkbe, a különböző lélekreszek kérdése, aztán jönnek a többiek, különös tekintettel a sztoikusokra, és szépen kidolgozzuk az akarat metafizikájának történetét a tanítás, a mester–tanítványi viszony tükrében, amely problematikát Platónról kezdve ismét jól felgöngyölítjük anélkül, hogy fogalomtörténeti-hermeneutikai vizsgálódásunk szubjektívebb irányt venne.

A másik út az elragadtatottságé. Gyakran megkapom interjúkban a kérdést: kik voltak a mesterei, milyen költőket olvas szívesen? Ezt általában azok kérdezik, akiknek az interjúalanyukról nem jut eszükbe semmi. Soha nem

szoktam rá válaszolni, nekem erre nincs időm. Ilyenkor mindig úgy érzem, híres költők nevét felsorolni olyan volna, mintha szeretteimet úgy kellene idegeneknek bemutatnom, hogy felsorolom, melyiküknek mi a személyi igazolvány száma. Mert tanítóim nem voltak ugyan, de voltak öreg költők, akik a barátaim voltak, és halott klaszikusok, akiket szerettem olvasni. Róluk nem fogok névsorolvasást tartani egy mitugrásznak. Tartózkodásom a velem készült tucatinterjúkat ellehetetleníti ugyan, megkeserítve némely újságírók életét, de most, hogy szerettem nem szellőztettem ki feléjük, érzem: a tűz idebent egyre nagyobb lánggal ég. És lassan kilobban, azaz megírható lesz. Például ebben az esszében.

A két lehetséges út mindkettője érdekel, de az ember egyszerre csak egyet járhat, legyen tehát egy harmadik. Két olyan emberről fogok beszélni, akiket szerettem, akik költészetünk fontos szellemalakjai, és akik igazán éltek, mert akarták az életet. És hogy őket tanítóimnak mondhatom, annak nem is elsősorban költészetük az oka, hanem éppen ez.

2.

Vasadi Péter és Tornai József nem szerették egymást. Hogy miért nem, annak sosem tudtam utánajárni. Igaz, nem is nagyon erőltettem, hogy kiszedjem belőlük. Semmit nem akartam kiszedni belőlük.

Ők ketten, a hívő és az ateista (vagy inkább agnosztikus) bennem jól megfértek egymással. Péter nem volt átlagos hívő, Jóska nem volt átlagos ateista. Mindketten gyűlölték a dogmatizmust, a kispolgári odahanyatlást különböző hímmzett eszmepárnákra.

Péter utálta, ha valahol úgy mutatták be: keresztény költő. Ki nem állhatta, ha valamit, ami már bensővé vált, külsővé tesznek. Ami már bensővé vált, azt nem kell őrizni. Hitüket azok őrizgetik, akiknél külső maradt. Pusztadísz. Amikor Pétert meglátogattam, mindig ugyanaz történt: ültünk a kis szobában, a szerzetesi cellában, az imahelyen, és beszélgettünk. Én ezeket az órákat úgy éltem át, mintha az ókori Hellaszban volnánk, két filozófus egy menedékhelyen, valamiért menekülnünk kellett Athénból, és rátaláltunk erre a barlangra, ahol nyugodtan beszélhetünk az életről. Nem tudom, ő hogyan élte át, de azt hiszem, ezzel az üldözötthasonlaltal ő is kiegyezne.

Beszélgéseinknek dokumentuma is született. Lehetett volna a könyv címe *Barlangi beszélgetések*, de végül az lett: *A kigyó bőre*. Alcíme pedig a daktilikus lüktető *Nyolc*

dialogus a létről. Nyolc témát dobtunk föl, nyolc fogalmat (hagyomány, szabadság satöbbi), és amíg földet nem ért, beszélgettünk róla. Nemegyszer éreztem az eksztázist: mintha lebegnék, és látnám fölülről magunkat, ahogy barlangi fényben a gondolathoz imádkozunk.

Péternek azért volt különös érzékenysége a nyelvhez, mert nem a nyelvből indult ki. Ilyen közelre a szavakhoz csak valami visszacsapó háttérhullám lökheti az embert. Oda nem innen kell érkezni, hanem az „ott”-on túlról, amonnan. Önmagunktól nagyon messzire jutva – talán félve is, hogy nem találunk vissza soha többé –, a lét visszfényében élhető ilyen élet. A szellemről beszéltek.

Nyolcvanvalahány éves volt, amikor könyvheti dedikálásra jött a Vörösmarty térre. Az ember ilyenkor a barátait is elhívja, legyen kivel beszélgetni. Négyen ültünk az asztal mellett: Gutai Magda, Prágai Tamás, Vasadi Péter és én. (Ők hárman már odaát vannak.) Örületes nyári kánikula volt, napernyő sem volt fölöttünk. Péter hosszú, lila paplankabátjában jelent meg. Prágaival mosolyogva összenéztünk, én pedig megkérdeztem Pétertől, hogy ezt komolyan gondolja-e. „Ja, ez csak egy porkabát” – mondta, és helyet foglalt. Tamással megint összenéztünk, és tudtam, hogy ő is érti: Péternek annyira tetszett a „porkabát” szó, amelyről régi korok, krúdys utcaképek jutnak az ember eszébe, hogy a szó miatt viselte a borzalmasan meleg ruhadarabot. Nem tudom, igazam van-e, de ha igen, ha nem, a jelenet szép metaforája annak, ahogy Péter szellem és valóság viszonyát elintézte magában. (A kabát ráadásul lila, tehát transzcendens színű volt. Varázslóköpeny.)

Vasadi Péter mégis keresztény költő volt. Kereszténynek nem költő, költőnek nem keresztény. Egyik Vasadi nem kenegeti hájjal a másik Vasadit. Egyetlenegy Vasadink volt, van és lesz, ez az egyfelé néző, a lét csodájára kíváncsi, arra minden lélegzetében, minden művében rácsodálkozó, aki a cimbalmok pengése közepette – amit irodalmi életnek neveznek – is távol maradt mindentől, ami létidegen, ami hazug, és ott volt mindenhol, ahol az igazság feltárul. Vasadi így szeretett. Senkit nem látott reménytelennek: akit mégis, azt nem ő látta annak. Az ilyen létrontóktól persze könnyörtelenül elfordult, de még akkor is reménykedett benne, hogy elfordulása tanítás, példa lehet. „Minden nagy hazugság a szeretet bohócruhájában ugárdandó. Aki valóban szeret, árnyékban áll, már-már vesztegel, majdnem meztelen, hallgatag, lila ökölnyomok rajta, de nem ismer halált. A bohócok hulláit időnként összeszedik, s névtelen sírba bocsátják őket. Aki szeret, kisüt a homályból. Sebei begyógyulnak, s odahordják köréje a betegeket. Egynek sem kérdezi a nevét, mikor megérinti a homlokukat.”

Egy haiku-töredékében pedig ezt olvashatjuk: „Csön-des tűz az esője. / Tartsd bele arcod.” Hogy minek, kinek az esője, az nincs megnevezve. Megnevezetlen marad, aki-

nek tüzesőjébe bele kell tartanod – kategorikus imperatívusz! – arcod. És azért marad az, mert akkor majd meg fogod tudni. Hogy mikor, az nincs megnevezve. És így tovább. Ahogy közeledünk afelé, ami előtt állva majd végre kell hajtunk a legnagyobb alázat mozdulatát, a ráció, a tervszerűség, a meggondolás lépésről lépésre kialszik. Mindegy, hogy minek nevezzük most, így, távolról a tüzesőt. Most egy felsorolásnak kellene következni, hogy tudniillik minek nevezhetnénk, de hát mondom, hogy mindegy.

Ez persze nem igaz. Egyáltalán nem mindegy. A szavak ki tudják simogatni a semmiből a minden sziluettjét, de arra is képesek, hogy összetapossák, amit ki akarunk mondani. Vasadi Péter tudta ezt. Költő volt. Nem voltak sokan. Az igazi költő úgy szólal meg, ahogy csak ő tud, és arról beszél, ami általános érvényű. Eredeti hangon az eredetről. Ha Vasadi Péterre gondolok, Csuang-ce öreg tölgyfája, Csontváry cédrusa jut eszembe – no meg Hamvas esszéje, amelyben a két növény összenő. Áll a fa a hegy tetején, és semmire nem lehet fölhasználni. Se tűzfának, se padlódeszkának, se semmi másnak nem való. Mert léte van. Vasadi teljesen használhatatlan. Áll a zuhogó világban, töpreng, csodálkozik, reszket és ujjong.

3.

Péternek inkább az esszéit szerettem, Jóskának inkább a verseit. Úgy álltam köztük, mint Hans Castorp Settembrini és Naphta között. Ő, miközben próbálta megérteni mentorai csatáját, akik eltérő létkoncepciójuk nevében igyekeztek jobba tenni a világot, végül rájött, hogy a világot nem lehet jobba tenni, de nem is kell. De a szenvedély, amellyel az ő lelkéért harcba szálló tanítómesterek belevetették magukat a vitába, lenyűgözte Hansot, aki – anélkül, hogy megértette volna pontosan argumentációikat – túljutott jón-rosszon, és titokban fölébük kerekedett, hiszen ő egyben látta azt, amit mesterei nem, hogy e két veszekedő öregember együtt képviseli az élet teljességét.

Sokféle teljessége lehet az életnek. Mivel az ember visszatekintő, nosztalgikus lény, a legszebb harmóniának mindig azt látja, amely elmúlt. Ha mindennapi csetlés-botlásaim közepette véletlenül fölnézek könyvespolcom versfalára, a *Csillaganyám*, *csillagapám* veri ki a szemem. Nem véletlen, hiszen a főhelyen van. Tornai Jóskát is csillagapámnak tekintem (bár erről a fiával, Szabolccsal még nem egyeztettem), és ha jobban belegondolok, a gyűjteményes három kötet tényleg a polcrendszer legközepén áll, akár a sarkcsillag.

De vissza a nosztalgiához. Jóska egyszer felhívott telefonon, és kirándulásra invitált. Arra gondolt, hogy kimehetnénk Dunaharasztra, ahol gyerekeskedett, és megmutatná gyerekkora helyszíneit. Nekem is jó volna ez, tette hozzá, mert nyilván még soha nem jártam ott, meg

Vasadi Péter,
2014
Fotó:
Végh Attila

neki is, mert a saját múltjában piknikezhetne, és mi volna ennél boldogabb foglalatosság. Hozzam nyugodtan Nünüt, a feleségemet is, mondta ő. Egy hétfégi reggelen megjelentünk hát Vércse utcai lakása előtt. Ahogy az autóval célba vettük a dunai falut, Jóska már újra gyerek volt. Dőlt belőle a múlt, elmesélt egy csomó régi történetet.

Harasztin a kocsit egy erdei fenyves tisztására irányította. Kiszálltunk, és leterítettük a pokrócokat, mint a *Majális* szereplői. Elég melegen sütött a nap a ritkás fenyőágak közt, sok volt a szúnyog is, de Jóska a kosárból azért kipakolta, amit Ildi, a felesége csomagolt. Eszegettünk, iszogattunk; ő mesélt, mint abban a régi táncdalban a dédapa, mint nagyapám, amikor eszébe jutott a fiatalkora, vagy mint keresztapám, aki megjárta a Don-kanyart, de a századból hetedmagával visszatért. Néztem a saját emlékeiben piknikező költőt, s közben arra gondoltam, hogy lehet bonyolult dolgokat mondani a boldogságról, a filozófusok általában meg is próbálták, lehet kutatni az élmény fenomenológiáját vagy a jó élet ismérveit etikai vagy ontológiai szempontból, de ennél mi lehetne több, mint hogy az ember megteríti magának a múltban egy dunaharaszti tisztáson, amely éppen olyan menedék, mint Péter

szerzetesi szobája, és itt elidőz, amíg lehet, amíg az ünneptől vissza nem foglalják az életet az eljövendő napok.

A költő helyzete a „normális” ember számára nem irigylésre méltó, hiszen ő a reménytelenség mélyebb regisztereit járja. Az esszéíró és a költő Tornai kórusban mondják: „A költészet az európai–amerikai civilizációban halott. Hogy újjászületik-e? Nem tudom.” A társadalmi elbutulás, a szellem iránti érdektelenség és a senkik demokráciája közepette mindenesetre van nekünk egy Tornai Józsefünk. Egészen öreg volt ahhoz képest, amit látott. Egészen fiatal volt ahhoz képest, ahogy látott. Túl volt az időn, mint minden igazi költő, pedig mindennap a halálba merült, mint minden igazi költő. Tudta, hogy aki szétbomlott, az már bomolhatatlan, és érzi, hogy aki szétbomlott, az mindennap szétbomlik. Így fáj, ami szép, és megfordítva.

Jóska egy időben a lakásán amolyan szókratikus dialógusokat rendezett. Ő volt Szókratész. Néhány barát összejött, körbeültük az asztalt, és órákon át folyt a szó a lét nagyobb, no meg a világ kisebb dolgairól. Főtéma sosem volt, mint ahogy Platónnál. Bármiről beszélgettünk, a fontos csak az volt, hogy ami hangot kap, belülről szóljon. Úgysem lehet megérteni semmit, az élet csodák és titkok tömege, éppolyan, mint Tornai József költészete: atavisztikus és filozofikus, megrikató és elgondolkodtató. Orpheuszunk töprengve merült el az alvilágban, és miközben a lehető legmélyebben átélte a sötétséget, énekével igyekezett megvilágítani, amit lehet. Nem volt hajlandó dönteni tudatos és ösztönös viselkedés között. Nem is viselkedett. Halottak között nem kell viselkedni. Márpedig szeretett halottak lelke teszi élővé a költészetet, a bánattéglákból rakott pantheont. Volt egy pillanat ott, Dunaharasztin, amikor az emlékei közt járó Jóska szemében könny csillant. A gyerekkort siratta. Ilyen ereje csak annak tud lenni, ami nincs.

4.

Csak most látom, hogy mindkét földézett eset, a könyvheti is, meg a fenyvesbeli is, forró nyári napon történt. Mindkét emlékből tűz rám a nap. Biztos, hogy nem voltak tanítóim? Hogy olyan vagyok, mint Ady, aki öntudatosan a Semmit kérte föl lélekvezetőnek? Vagy lehetséges, hogy az ember azért ír esszét halott barátairól, mert igazabb énje így akarja beláttatni vele, mi az igazság?

Bárhogy is van, utunk során adatik nekünk néhány nagy találkozás. Megismerünk olyanokat, akik nálunk előrébb járnak, és nem csak életkorukat tekintve. Ők azok, akik bensőbb lüktetéssel érzik az életet, mint mi. Az ő társaságukban rendre kiderül, hogy amit a magunk életében belsőnek hittünk, az még külső. Mégis magunkra vesszük tanítóink barátságának terhét, mert tanulni szeretnénk tőlük. Egyébként nem is teher: szeretet könnyíti légneművé.